

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

Методологічно обґрунтовано необхідність державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Особливу увагу приділено вивченню основних напрямів державної підтримки кооперативних організацій в аграрному секторі економіки країни. За допомогою аналізу стану сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів ідентифіковано тенденції їх розвитку та проблеми діяльності. Встановлено, що, незважаючи на збільшення за останні роки кооперативного сегмента аграрного ринку і розуміння сільськогосподарськими виробниками об'єктивної потреби у необхідності його формування, розвиватися цьому процесу заважає відсутність системної державної підтримки, недостатність початкового капіталу у сільськогосподарських виробників, незадовільний стан їх матеріально-технічної бази тощо. Запропоновано методологічний підхід до формування організаційно-економічного механізму державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в основі якого лежить комплексність і поступальність проведення заходів органами державної влади у зазначеному напрямі.

Ключові слова: державна підтримка, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, організаційно-економічний механізм, перспективи розвитку, комплексність, поступальність.

Постановка проблеми

Важливим напрямком розбудови аграрного сектора економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Проте на сьогодні, за обсягами та якістю надання послуг, вони не задовольняють зростаючих потреб виробників сільськогосподарської продукції та її споживачів. Переважна більшість аграріїв і досі не має постійно діючих каналів реалізації своєї

продукції. Значна її частина потрапляє до кінцевих споживачів через посередників чи реалізується на стихійних ринках. Тому, доцільним вбачається формування кооперативного сегмента аграрного ринку, через який би забезпечувався безперешкодний рух сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача.

Водночас, його формування стримується недосконалістю законодавства, слабкою матеріальною базою аграріїв, відсутністю кваліфікованих кадрів – організаторів кооперативного руху, недостатньою обізнаністю селян у перевагах об'єднання зусиль на умовах кооперації для подальшого розвитку, відсутністю належного механізму державної підтримки тощо [4]. Зазначені недоліки уповільнюють процес становлення кооперативних відносин в аграрному секторі економіки країни та вказують на необхідність визначення стану і перспектив державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Системи дослідження з питань державного регулювання аграрного сектора економіки в цілому та кооперації зокрема знайшли відображення у працях М. Гриценка, С. Іваницької, О. Могильного, П. Саблука, Г. Черевка, В. Юрчишина та ін. [2, 10]. Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку кооперативних відносин в аграрному секторі економіки країни зробили В. Гончаренко, В. Зіновчук, М. Малік, Л. Молдаван та інші економісти-аграрники [1,3, 7, 9]. Однак, на сучасному етапі, взаємовідносини держави та кооперативних організацій є недостатньо обґрунтованими, а напрями державної підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації не чітко визначені. Важливість вирішення цих питань дає підстави стверджувати, що вони потребують проведення окремого дослідження.

Мета, об'єкт та методика досліджень

Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування стану та перспектив державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Відповідно до поставленої мети вирішувалися такі завдання:

за допомогою аналізу стану сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів ідентифікувати тенденції їх розвитку та проблеми діяльності; обґрунтувати необхідність та визначити перспективні напрями формування державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Об'єктом дослідження є процес державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є системний метод пізнання соціально-економічних явищ і процесів у ринкових умовах. Для вирішення окремих завдань використовувалися абстрактно-логічний метод – при визначенні основних напрямів державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; статистико-математичний – при аналізі сучасного

стану та тенденцій розвитку кооперативних організацій в аграрному секторі економіки країни. Крім того, було використано графічний та табличний методи, методи аналізу й синтезу.

Результати досліджень

Сільськогосподарські кооперативи, що будують свою діяльність з дотриманням міжнародних принципів кооперації і відповідають концепції кооперативного підприємства у ринковій економічній системі, почали поширюватися в Україні після прийняття Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997 р.), який закріпив їх легітимний статус та забезпечив правове поле діяльності. Затверджена наказом Міністерства аграрної політики «Програма становлення і розвитку сільськогосподарських кооперативів як неприбуткових організацій» (2000 р.) визначила пріоритети розвитку кооперативного руху в аграрному секторі та намітила основні напрями його державної підтримки.

Указами Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» й «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки на ринкових засадах» (2000 р.) були затверджені основні економічні засади становлення кооперації в Україні. А прийняття у 2003 р. Закону України «Про кооперацію», який визначив основні принципи діяльності усіх кооперативних організацій, сприяло активізації розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі економіки країни та зростанню їх кількості з 447 у 2001 р. до 1127 у 2006 р. (рис. 1). Водночас, відсутність системної державної підтримки й належного фінансового забезпечення, незадовільний стан матеріально-технічної бази кооперативів – ці та ряд інших факторів вплинули на скорочення їх кількості до 970 у 2008 р.

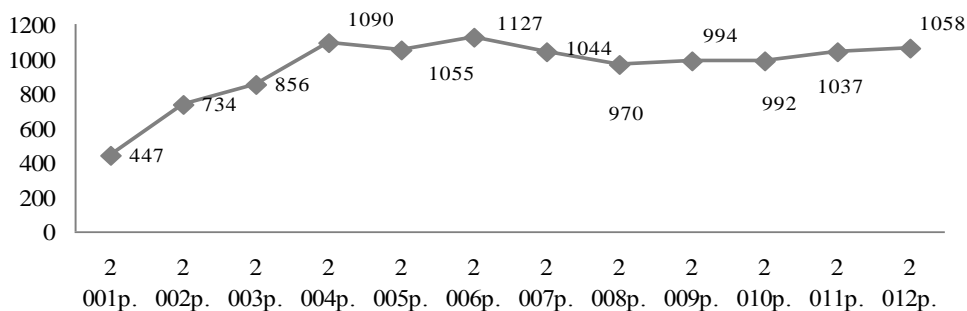

Рис. 1. Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, 2001–2012 рр.

Джерело: побудовано за даними [4].

Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р. (2009 р.), яка діяла до червня 2011 р. та передбачала виділення бюджетних коштів на підтримку діючих й створення нових молочарських, м'ясопереробних, плодоовочевих, багатофункціональних і зернових кооперативів, кооперативів з обробітку землі й збирання врожаю сільськогосподарських культур, позитивно вплинула на формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, про що свідчить збільшення їх кількості до 1058 одиниць у 2012 р.

Серед сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів найбільшого поширення набули багатофункціональні (44 %), сервісні (28 %) та заготівельно-збутові (14 %) (рис. 2).

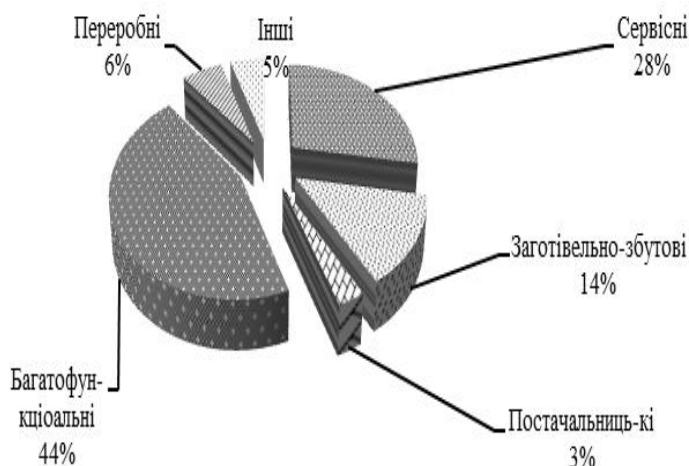

Рис. 2. Структура сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, 2012 р.

Джерело: побудовано за даними [4].

Водночас, слід зауважити, що, незважаючи на визначені у законодавчому порядку заходи, фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів впродовж 2009–2011 рр. здійснювалася на досить низькому рівні (рис. 2).

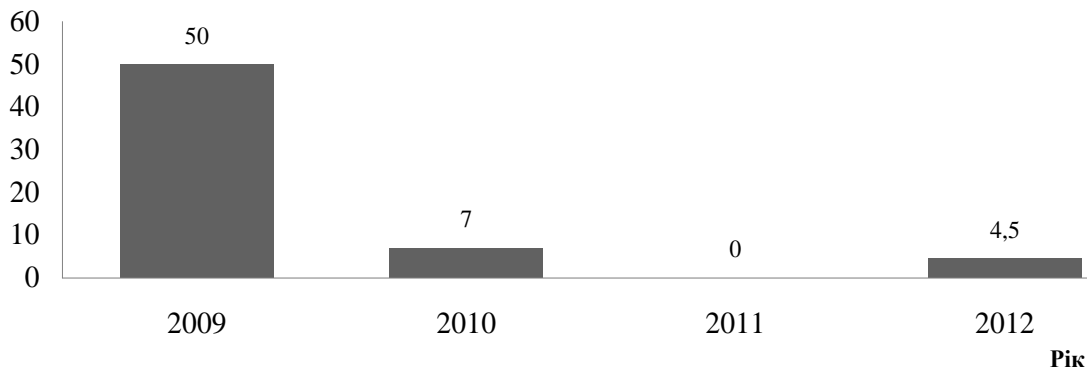

Рис. 3. Фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, 2009–2012 р., млн грн

Джерело: побудовано за даними [4].

Зазначені проблеми вказують на необхідність державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, у тому числі і на часткове бюджетне фінансування їх діяльності. Безумовно, пріоритетними джерелами фінансового забезпечення кооперативних організацій у частині створення і обслуговування матеріально-технічної бази, забезпечення обіговими коштами повинні залишатися власні кошти кооперативів. Проте, як свідчить досвід країн з ринковою економікою, серед засобів державної підтримки бюджетне фінансування має особливе значення.

За рахунок асигнувань з державного та місцевих бюджетів, різних фондів цільового призначення здійснюється регулювання й підтримка діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Бюджетні трансферти, як правило, мають цільовий та регулярний характер, спрямовуються на фінансування державних програм розвитку кооперації, формування інфраструктури аграрного ринку, кадрову, інформаційно-консультаційну й наукову підтримку діяльності сільськогосподарських кооперативів, фінансове забезпечення органів державної влади відповідальних за розвиток кооперативного руху в сільському господарстві тощо. Слід зауважити, що фінансова підтримка кооперативних організацій за рахунок бюджетних коштів буде доцільною лише на початковому етапі їх розвитку. Значною мірою успіх у господарській діяльності кооперативів залежатиме від їх здатності оперативного залучати кошти і з інших джерел.

Таким чином, держава може і повинна здійснювати підтримку діяльності кооперативних організацій. Для цього, у своєму розпорядженні вона має цілий арсенал вивірених світовою і вітчизняною практикою економічних, правових, адміністративних та інших засобів державного регулювання. Проте, як свідчить вітчизняний досвід, адміністративні засоби управління належного розвитку кооперації, як правило, не забезпечували, а, навпаки, пригнічували його. Водночас, економічні та правові засоби державного регулювання у поєднанні з

дією ринкових механізмів відкривають широкі можливості для розвитку кооперативного руху на селі. Наразі держава має гарантувати, з одного боку, недопущення процесу одержавлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та нав'язування державою виконання невластивих їм функцій, а з іншого – створити сприятливі умови діяльності кооперативних організацій в аграрному секторі економіки країни.

Зарубіжний досвід свідчить про різноманітність форм державної підтримки сільськогосподарської кооперації та їх виключно важливу роль у забезпеченні ринкової рівноваги і збільшенні можливостей економічного вибору для сільськогосподарських товаровиробників. Основними важелями такої підтримки є широке застосування кредитної форми підтримки шляхом відшкодування (відстрочення) платежів основного боргу, фінансова підтримка, наукове, кадрове й інформаційне забезпечення кооперативних організацій та їх соціальна підтримка.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Стратегія державної підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації повинна базуватися на формуванні організаційно-економічного механізму, під яким слід розуміти сукупність організаційних та економічних важелів і стимулів цілеспрямованого впливу держави на задоволення правових, економічних й соціальних потреб сільськогосподарських товаровиробників, об'єднаних у кооперативні організації. Механізм державної підтримки кооперативних відносин має спонукати суб'єктів аграрних відносин до реалізації мотивованої, економічно відповідальної поведінки за результати господарської діяльності, опанування ринкових методів господарювання та формуватися на основі комплексності й поступальності. Тобто мається на увазі поетапне та цілеспрямоване впровадження всебічно відпрацьованих, інтегрованих в єдиний організаційно-економічний механізм заходів з боку держави, які були б зорієнтовані на формування й розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та мали відповідну соціально-економічну віддачу.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на вивчення та визначення соціально-економічної місії сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у розвитку сільських територій.

Література

1. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу [Друге видання, доповнене і перероблене] / В. В. Зіновчук. – К.: Логос, 2001. – 380 с.
2. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
3. Науково-практичний коментар до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» та суміжних правових актів. Р.Я. Корінець, М.Й. Малік, В.М. Масін [та ін.] / за ред. Корінець Р. Я., Малік М. Й., Масін В. М., Гриценка М. П. – Київ.: ВАІТЕ, 2013. – 212 с.

4. Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013–2020 роки (проект на обговорення доопрацьований) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://coop-union.org.ua>

5. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР (із змінами від 20.11.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>

6. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>

7. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: практ. посіб. [Електронний ресурс] / В. В. Гочаренко, М. П. Гриценко, Ю. П. Грицеко, Ю. П. Воскобійник [та ін.] / за ред. Гриценка М. П., Корінець Р. Я. [та ін.]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-97/doc-110/>

8. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація: навч. посіб. / уклад. Рудік О.; консульт. Бодарчук В., Грицеко М. – К.: К.І.С., 2013. – 192 с.

9. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: практ. посіб. / Кол. авт. у співавторстві: Ю. П. Воскобійник, Ю. С. Воскобійник, В. В. Гончаренко та ін. – Аграрна освіта, 2009. – 129 с.

10. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: початок шляху. Практичний посібник / І. Ф. Томич, Р. Я. Корінець, М. П. Грицеко. – К.: ТОВ «ВП Едельвейс», 2013. – 96 с.
